

جلسه نہم

هنر معماری ایران پس از اسلام

از شش شیوه معماری ایران، دو شیوه (شیوه پارسی و شیوه پارتی)، مربوط به پیش از اسلام و چهار شیوه مربوط به پس از اسلام می‌باشد. معماری دوران اسلامی به چهار شیوه اصلی تقسیم بندی می‌شود: «شیوه خراسانی، شیوه رازی، شیوه آذری، شیوه اصفهانی.»

در معماری اسلامی به تزئینات معماری، اهمیت بسیاری داده شده است و این تزئینات به اوج کمال دست یافته‌اند. مهم‌ترین تزئینات معماری بناهای دوران اسلامی در دوره اسلامی عبارتند از: «آجرکاری، گچبری، کاشی کاری، آینه کاری، مقرنس کاری، کتیبه نگاری.»

تزئینات در معماری ایران پس از اسلام

آجرکاری

در ایران از گذشته‌های دور، مانند بنای چغازنبیل، از آجر استفاده می‌شده است. در بناهای دوران هخامنشی، اشکانی و ساسانی، آجر مورد استفاده بوده است، مانند طاق کسری در تیسفون.

در دوره اسلامی نیز آجر یکی از مصالح ساختمانی و تزئینی بناها بود، با آجرچینی برجسته و با تفاوت سطوح طرحهایی را بر بدنه دیوار ایجاد می‌کردند و یا با آجرچینی مسطح به اندازه‌ها و رنگهای مختلف سطح دیوار را تزئین می‌کردند.

در زمان سلجوقیان، استفاده از آجر برای ساخت بنا و زیبا سازی بنا، به حد کمال خود رسید. سطوح خارجی بناها با نماسازی‌ها و «گره سازی»های آجری تزئین شد و نقش‌های ظریف و پیچیده بر روی دیوارها به وجود آمد. «مسجد جامع اصفهان» یکی از شاهکارهای قدیمی هنر آجرکاری است.

از دیگر بناهای زیبای آجری دوره اسلامی، می‌توان به «مقبره اسماعیل سامانی، گنبد قابوس، گنبد سرخ مراغه و برج‌های خرقان» اشاره کرد.

گچبری

استفاده از گچ برای پوشاندن سطح دیوار و ایجاد نقوش گود و برجسته برای تزئین، یکی از عناصر تزئینی اصلی معماری ایران از زمان‌های گذشته بوده است. در زمان اشکانیان دیوارهای خشتی را با لایه‌ای از گچ می‌پوشاندند و در زمان ساسانیان طرح‌ها و نقوش زیبا و متنوع توسط هنر گچکاری بر روی دیوارها ایجاد می‌شد.

در دوران اسلامی، نقوش گیاهی، حیوانات و هندسی زیبا و همچنین خطوط کوفی و نسخ توسط هنر گچبری، زینت بخش دیوارها شده است. یکی از بهترین نمونه‌های گچبری در اوایل دوره اسلامی در ایران، «مسجد جامع نایین» می‌باشد.

یکی از زیباترین گچبری‌ها، در «محراب الجایتو»، یعنی محراب شبستان غربی مسجد اصفهان است، و دارای نقوش بسیار زیبا و سنجیده می‌باشد.

کاشی کاری

هنر کاشیکاری ایران، پشتوانه‌ای قوی در دوره‌های گذشته مانند دوره عیلامیان و هخامنشیان دارد و بسیاری از محققین، ایران را «زادگاه کاشی» می‌دانند. استفاده از کاشی در دوران اسلامی از دوره سلجوقیان معمول شد و در طی زمان گونه‌های مختلفی از کاشی برای تزئین بناها مورد استفاده قرار گرفت. کاشی‌ها دارای انواع گوناگونی هستند، مانند: «کاشی یکرنگ، کاشی زرین فام، کاشی معرق، کاشی بنایی، کاشی خشتی (هفت رنگ)».

- کاشی یکرنگ

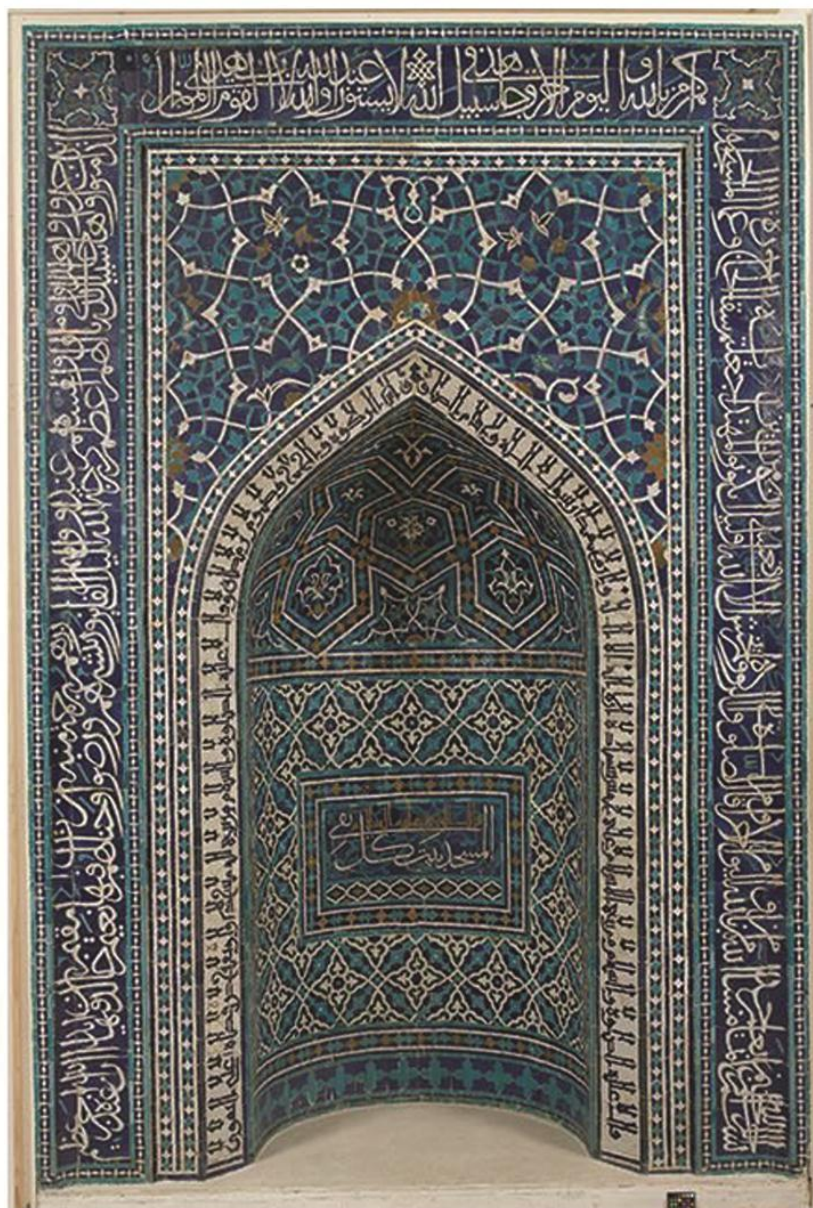
کاشی یکرنگ، نوعی آجر لعابدار است، و لعاب این کاشی بیشتر به «رنگ فیروزه‌ای» است. این کاشی از اواسط هزاره دوم میلادی در تمدنهای بابل، عیلام، حسنلو و زیویه و در دوران هخامنشی ساخته و استفاده می‌شده است. از اوایل دوره اسلامی ساخت و استفاده از این کاشی آغاز شد و از زمان سلجوقیان، به طور گسترده در تزئین بناها مورد استفاده قرار گرفت.

- کاشی زرین فام

کاشی زرین فام، دارای نقوش انسانی، حیوانی، هندسی و گیاهی، همراه با نوشته‌هایی از احادیث، یا اشعار فارسی است که دارای جلای زرین می‌باشد. این شیوه از اوایل دوره اسلامی شروع شد و در دوره سلجوقیان رونق پیدا کرد و در دوره ایلخانی، به کمال رسید.

- کاشی معرق

کاشی معرق، از کنار هم قرار گرفتن قطعات کوچک و بزرگ کاشی بر اساس طرح مورد نظر، به وجود می‌آید و «کاشی موزائیک» هم نامیده می‌شود. تکه‌های رنگی مورد نیاز بر اساس طرح، از خشت‌های لعابدار ساده بریده و تراشیده می‌شود، سپس بر اساس نقشه کنار هم قرار داده می‌شود و با دوغاب گچ در کنار هم محکم می‌شوند و بر دیوار نصب می‌گردد. در کاشیکاری معرق، از رنگ‌هایی مانند سفید، آبی تیره، فیروزه‌ای، سبز و نارنجی استفاده می‌شود. این هنر از دوره ایلخانی آغاز شد و در اواخر دوره تیموری تا اواسط دوره صفویه به اوج رسید. کاشیکاری «مسجد گوهرشاد» یکی از نمونه‌های زیبای این هنر است.

محراب مدرسه «امامی» اصفهان، قرن هشتم هـ. ق.

- کاشی بنایی

کاشی بنایی، به شیوه معرق ساخته می‌شود و دارای طرح‌های هندسی است که از کنار هم قرار دادن شکل‌های هندسی مثلث و مربع ایجاد می‌گردد. طرح‌های این کاشی کاری‌ها شبیه «خاتم کاری» است، اما علاوه بر مثلث از مربع هم استفاده می‌شود و مساحت هر شکل حدود ۴ تا ۸ سانتیمتر می‌باشد. معروف ترین سبک کاشی بنایی «کند و کلیل» نام دارد. این روش کاشیکاری در دوره صفویه به کمال رسید.

- کاشی خشتی (هفت رنگ)

در این شیوه کاشیکاری، که جایگزین شیوه کاشی معرق شد، هر کاشی، قسمتی از یک نقش بزرگتر است و طرح اسلیمی در کاشی‌های هفت رنگ بسیار استفاده می‌شود. برای ساخت این کاشی‌ها، بر روی خشت‌هایی که لعاب سفید خورده‌اند و در کوره پخته شده‌اند، طرح مورد نظر را بر طبق نقشه، با رنگ‌های غلیظ می‌کشند، سپس دوباره در کوره پخته می‌شود و بر اساس طرح در کنار هم، بر دیوار نصب می‌گردد.

این شیوه از زمان شاه عباس صفوی، رواج یافت و هنرمندان دوره صفوی بسیار زیاد از این شیوه در کاشی‌کاری‌های آن دوره استفاده کردند.

در دوره قاجار، در شیراز، نقوش گل سرخ و میخک‌های سرخ و زنبق بنفش با برگ‌های سبز بلند بر کاشی‌ها نقش می‌کردند که خود مکتبی از نقاشی بر کاشی شد. در زمان ناصرالدین شاه بر سر در ادارات دولتی، نگهبانان، کارمندان و تصویر توپ و تفنگ و ... بر کاشی‌ها نقش شد که تا آن زمان استفاده نشده بود.

کاشی نره

این کاشی به صورت گلی و سنگی تهیه می‌شود، ولی نوعی سنگی آن را از سنگ چخماق و گل سرشور که دارای استحکام و دوام بیشتری است، تهیه می‌کنند. کاشی نره، به رنگ‌های سفید، مشکی، زرد، لاجوردی و فیروزه‌ای در ابعاد مختلف و برای تزئین و نقش گلدسته و گنبد‌ها به کار می‌رود.

از نمونه‌های کاشی لعابدار یکرنگ اولیه (آبی و سفید)، دو قطعه کاشی باقیمانده از یک کتیبه مربوط به اواخر قرن ۴ هجری است، و از یکی از شهرهای معروف دوره اسلامی، یعنی «جرجان» به دست آمده است. این کتیبه متعلق به موزه ملی ایران است.

از دوره صفویه (از میانه قرن دهم هجری)، با آغاز کاهش سفارشات کتاب‌آرایی، «مرقع سازی» در ایران آغاز شد. مرقع، مجموعه‌ای از قطعات نقاشی یا خطوط زیبا یا طراحی است که برخی از بزرگان، این قطعات را به صورت کتاب مانند، در کنار هم جمع می‌کردند و اطراف صفحات را با تذهیب یا تشعیر می‌آراستند.

آینه کاری

این هنر از ابتکارات ویژه هنرمندان ایرانی است و با استفاده از کنار هم قرار دادن اشکال منظم آینه در طرحهای مختلف، فضایی درخشان و زیبا ساخته می‌شود.

استفاده از آینه در تزئین بنا اولین بار در «دیوان خانه شاه طهماسب صفوی» در قزوین، به کار رفته است. در قرن سیزدهم هجری، آینه کاری رونق گرفت و آثار زیبایی چون «تالار آینه کاخ گلستان، و اتاقهای شمس العماره» نمونه‌های بسیار زیبای این هنر می‌باشند. در اماکن مذهبی مانند «حرم امام رضا (ع) و حرم حضرت معصومه (س) و حرم حضرت عبدالعظیم و شاهچراغ» و در کاخ‌ها مانند «کاخ سعدآباد و کاخ مرمر» و حتی در برخی خانه‌های مسکونی و مراکز عمومی نیز آینه‌کاری به کار گرفته شد.

مقرنس کاری

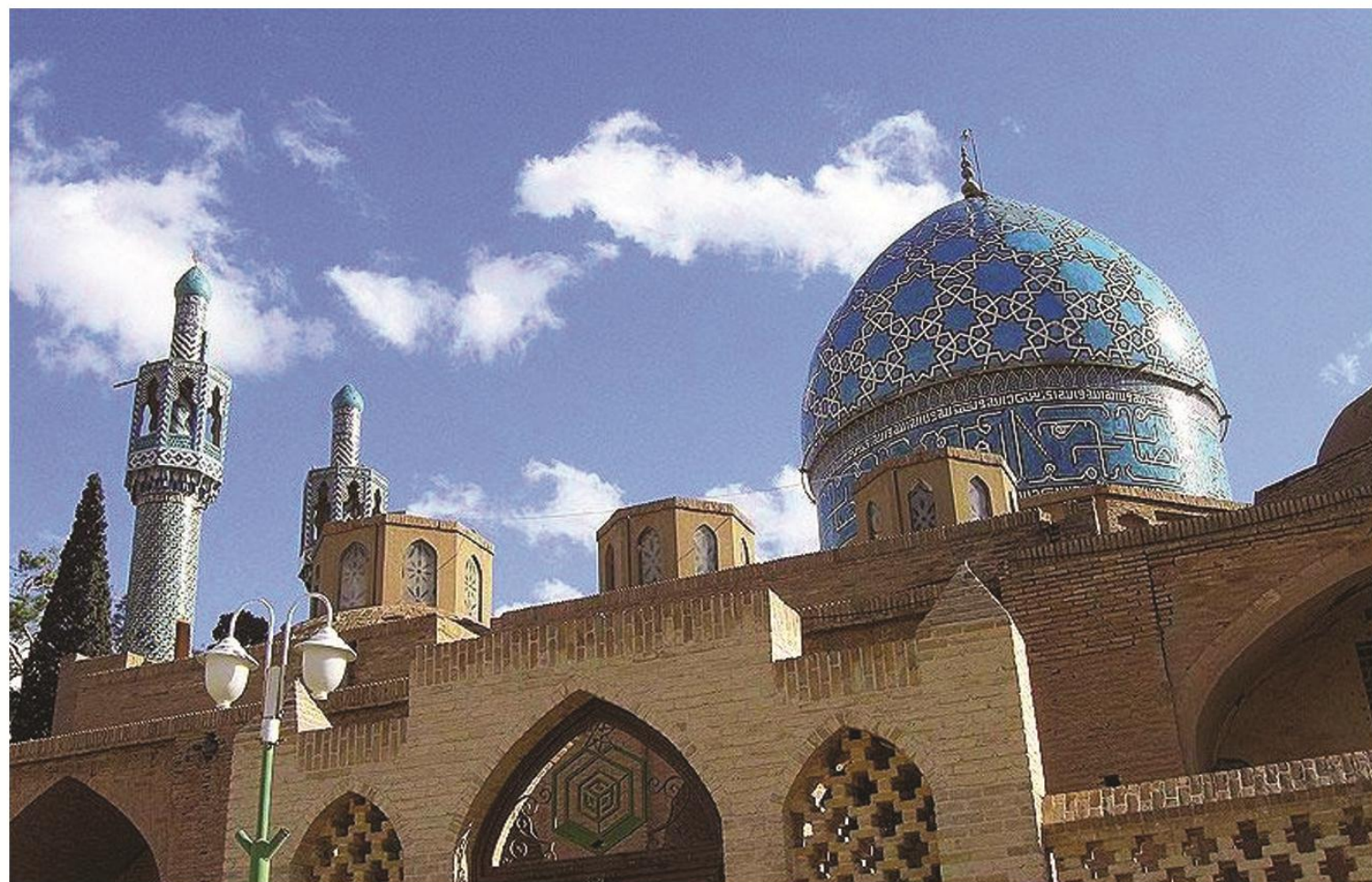
مقرنسه‌ها، که شباهت زیادی به لانه زنبور دارند، در بناها برای آراستن ساختمان و یا برای آنکه به تدریج از یک شکل هندسی به شکل هندسی دیگری در بنا برسند، استفاده می‌شوند. مثلاً برای رسیدن از شکل مربع به دایره که گنبدها بر روی آنها قرار می‌گیرند. مقرنس‌ها به چهار دسته اصلی تقسیم می‌شوند: «مقرنسه‌های جلو آمده، مقرنسه‌های روی هم قرار گرفته، مقرنسه‌های معلق، مقرنس‌های لانه زنبوری.»

«مقبره شاه اسماعیل سامانی، گنبد قابوس (گنبد کاووس)، گنبد سلطانیه، مسجد جامع اصفهان، مقبره تیمور، مسجد گوهرشاد، مدرسه خرگرد خواف و مسجد کبود تبریز، عمارت عالی قاپو، مسجد شیخ لطف‌الله، کلات نادری، مقبره شاه نعمت‌الله ولی و مسجد سپهسالار» دارای نمونه‌های زیبایی از هنر مقرنس کاری

هستند.

بنای عالی‌قاپو در قزوین (صفوی)

آرامگاه شاه نعمت‌الله ولی در ماهان کرمان

کتیبه نگاری

از زمان ایجاد خط، کتیبه‌نویسی نیز در ایران بوجود آمد، و از دوران باستان، بر سنگها، الواح گلی و سنگی، آجرهای لعابدار، و بدنه دیوارها کتیبه‌هایی باقیمانده است. در هنر اسلامی، کتیبه نگاری مورد توجه قرار داشت، در کتیبه‌ها آیه‌های قرآن کریم، احادیث، اشعار، و یا اطلاعاتی در مورد بنا مانند زمان ساخت، دوره حکومت، و یا هنرمندان سازنده بنا نوشته می‌شود.

هنرمندان مسلمان ایرانی، در ابتدا از خط کوفی عربی برای نوشتن کتیبه‌ها استفاده کردند و با گذشت زمان تغییراتی در این خط ایجاد کردند، و در دوره سلجوقیان استفاده از انواع خط کوفی در کتیبه‌ها به اوج کمال رسید. «خط کوفی ساده، تزئینی و بنایی» سه گروه اصلی خط برای انواع خط کوفی هستند که در کتیبه‌ها استفاده می‌شد و این خطوط دارای مشتقاتی مانند «کوفی گلدار، طوماری، حاشیه‌دار، مشبک و مستطیلی» می‌باشند. با به وجود آمدن خط نسخ و ثلث، استفاده از این خطوط نیز در کتیبه‌ها رایج شد. از دوران صفویه به بعد بیشتر کتیبه‌ها را با خط ثلث و نستعلیق نوشته‌اند.

در ابتدا بیشتر کتیبه‌ها با آجرکاری نوشته می‌شد، آجرکاری برای نوشتن خط کوفی مناسب بود. با به وجود آمدن خط نسخ و ثلث که دارای منحنی‌های ظریف بودند، استفاده از گچکاری برای کتیبه نگاری مناسبتر و آسانتر بود. بسیاری از کتیبه‌ها نیز بر کاشی‌های رنگین با شیوه‌های متفاوت اجرا شده‌اند.

آرامگاه شیخ عطار در نیشابور

هنر ایران در صدر اسلام

نگارگری ایرانی در صدر اسلام

در زمان تسلط امویان و عباسیان بر ایران، نقاشی دیواری چندان رونق نیافت و نقاشی در کتاب‌آرایی بیشتر مورد استفاده قرار گرفت.

نمونه‌هایی از نقاشی دیواری، در کاخ‌های امویان و عباسیان باقی مانده است. مانند نقاشی دیواری در «کاخ جوسق الخاقانی»، که مربوط به قرن ۲ و ۳ هجری و زمان حکومت عباسیان است. در نقاشی‌های این دوره تأثیر هنر ساسانی و مانوی آشکار می‌باشد.

در این زمان در هنر نگارگری، مکتبی به وجود می‌آید که «مکتب بغداد» نامیده می‌شود. برخی این مکتب را با عنوان «مکتب سلجوقی» نیز ذکر کرده‌اند، اما با توجه به تفاوت‌هایی که در هنر نگارگری این دو مکتب دیده می‌شود، در دوره حکومت سلجوقیان به مکتب سلجوقی پرداخته می‌شود.

مکتب بغداد یا عباسی

مکتب نقاشی بغداد، عنوانی است برای معرفی مصورسازی کتاب‌های خطی در دوران حکومت عباسیان، به خصوص آثاری که در پایتخت عباسیان یعنی «بغداد»، ایجاد شده‌اند.

با روی کار آمدن عباسیان (۶۵۶-۱۳۳ ه.ق) و حمایت ایرانیان، بغداد، به عنوان نخستین مکتب نگارگری و تصویرگری کتب توسط خلفای عباسی مطرح شد.

بغداد، پایتخت عباسیان، در میان دو تمدن بزرگ ایران در شرق و امپراتوری بیزانس در غرب واقع شده بود. و از آنجا که اعراب فرهنگ تصویری قابل توجهی نداشتند، از آثار این دو تمدن تاثیر گرفتند و آثاری در این دوران به وجود آمد که در عین دارا بودن وجوه مشترک با هنر ساسانی، مانوی و بیزانسی، نمودی از تأثیر اسلام بر هنر است.

مکتب بغداد را «مکتب عباسی» نیز نامیده‌اند، و برخی معتقدند که برخلاف دیگر مکاتب نگارگری این مکتب را نمی‌توان مکتبی ایرانی دانست، زیرا از یک سو زیر تأثیر هنر بیزانس و از سوی دیگر در استیلای هنر ایرانی (ساسانی) است. از این روی این مکتب را «مکتب بین المللی» یا مکتب «جهانی» نیز گفته‌اند.

اولین کتاب‌هایی که نقاشان بغداد به مصور ساختن آنها پرداختند، کتاب‌هایی علمی درباره مسائل پزشکی، ستاره‌شناسی و مکانیک بود. در اوایل دوران فتح اسلامی، مصور سازی کتاب‌ها و نوشته‌های گیاه‌شناسی و دارویی، به ویژه کتاب‌هایی که به زبان یونانی بود از قبیل «ماتریامدیکای دیوسقوریدوس» رواج داشت. شاید در میان نسخه‌های دست‌نویسی که از بیزانس به بغداد آورده بودند، نسخه‌هایی از دست‌نوشته‌های «دیوسقوریدوس» وجود داشته که تصاویر اصلی آن کتاب‌ها در نسخه ترجمه شده به زبان عربی، باقی مانده است.

این مکتب در سده هفتم هجری (سیزدهم میلادی)، در شهرهای بغداد، موصل و کوفه به اوج شکوفایی رسید، و حتی در جریان یورش مغول‌ها هم از بین نرفت و تا مدت‌ها ادامه داشت.

در این دوران، کتاب‌ها توسط هنرمندان مسلمان (ایرانی و عرب) و مسیحیان، بازنویسی و مصورسازی شد. نگاره‌های این مکتب ساده و زیبا هستند، چهره‌ها شبیه نژاد سامی، با چشم‌هایی کشیده و بادامی، صورت‌ها گرد و اغلب با ریش انبوه هستند و سایه‌زنی مختصری در چهره‌ها دیده می‌شود، هاله‌هایی گرداگرد سرها وجود دارد

اما نمادی از تقدس نمی‌باشد. لباس‌ها دارای چین و شکن با استفاده از خطوط پر پیچ‌وتاب هستند. درخت یا شاخه‌ای از درخت به علامت طبیعت در اکثر نگاره‌ها تصویر گردیده است.

این نگاره‌ها دارای پس‌زمینه‌های ساده که یا بدون رنگ رها شده و یا به طور اجمالی رنگ آمیزی شده‌اند، می‌باشند. نگاره‌ها دارای فضا سازی فراخ، قلم‌گیری، صور طبیعی حیوانی و گیاهی، فرشتگان بال‌گشوده، نقوش اسلیمی و سطوح رنگی تخت هستند.

استفاده از نقوش اناری، بال‌های فرشته‌گون و شیوه‌های بازنمایی حیوانات وام گرفته شده از هنر ساسانی است. در مکتب بغداد، تاثیر هنر چینی، بیزانسی و ساسانی مشهود می‌باشد.

مسیحیان میراث علوم پزشکی یونانی را به اعراب انتقال دادند، و پس از آغاز «نهضت بزرگ ترجمه»، در نیمه قرن دوم هجری، کتاب‌های پزشکی یونانی به طور مستقیم از زبان یونانی و یا از طریق ترجمه‌های سریانی آن به زبان عربی برگردانده شد. «حنین بن اسحاق»، یکی از نامدارترین مترجمین، از نسطوریان حیره بود، که بعدها پزشک دربار خلفای عباسی در بغداد شد.

نگاره دو دینار از کتاب مقامات حریری - عربی - بغداد - ۱۲۳۷ میلادی

- مهم ترین کتاب های مکتب بغداد

۱- الادویه المفردة یا ماتریامدیقای دیوسقوریدوس

۲- کلیله و دمنه

۳- مقامات حریری، یحیی بن محمود الواسطی

۴- رسایل الاخوان الصفا

- الادویه المفردة یا ماتریامدیقای دیوسقوریدوس

نگاره های ترجمه عربی کتاب ماتریا مدیکا، نوشته دیوسقوریدوس طبیب یونانی، با عنوان الادویه المفردة از آثار مکتب بغداد به شمار می آیند. این اوراق را غالباً به «عبد الله بن فضل» نسبت می دهند. این کتاب درباره طب و داروشناسی است.

– مقامات حریری

چندین نسخه از کتاب مقامات حریری مصور شده است. عالیترین نسخه مصور مقامات حریری، در سال ۶۳۴ هـ . نسخه برداری و مصور گردیده است.

نقاش این نسخه، یحیی بن محمود واسط، معروف به «الواسطی» است. در این نسخه تأثیر هنر مسیحی و نقاشی‌های دیواری زمان ساسانیان دیده می‌شود. نقوش و جزئیات، از موزاییک‌سازی و نقاشی‌های دیواری بیزانس و ساسانی اقتباس شده است. بسیاری از چهره‌ها دارای حالات و حرکات کاملاً اختصاصی می‌باشند و همین مشخصه است که این کتاب را ارزشمندتر می‌سازد، الواسطی نقاش بزرگی بوده و از ترکیب خواص هنرهای ایرانی و مسیحی، هنر تصویر سازی اسلامی را بنا نهاده است. این کتاب هم اکنون در کتابخانه ملی پاریس نگهداری می‌شود.

– کلیه و دمنه

نگاره‌ای از کلیه و دمنه - مکتب بغداد

متن عربی کتاب کلیه و دمنه که به وسیله «عبدالله بن مقفع» از پهلوی به عربی گردانیده شده، نیز در این زمان مصور گشته است. تصویر حیوانات در این کتاب بر سنتهای نقاشی ساسانی استوار است. یک نسخه عالی از این کتاب در کتابخانه ملی پاریس وجود دارد که تاریخ آن در حدود سال ۶۲۸ ه. ق است.

معماری در صدر اسلام (شیوه خراسانی)

هنرمندان و صنعتگران مسلمان ایرانی، در اوایل حضور اسلام در ایران، از روش‌ها و مصالح دوره ساسانی استفاده می‌کردند. اولین نمونه‌های هنر معماری اسلامی در ایران در منطقه خراسان شکل گرفت و به همین دلیل به نام «شیوه خراسانی» شناخته شد.

این شیوه از قرن اول هجری آغاز شد و تا قرن چهارم هجری ادامه داشت. مساجد اولیه در خراسان با الهام از «مسجد مدینه»، ساخته می‌شد، و دارای یک فضای چهارگوش و شبستانی در جهت قبله بود. به همین دلیل شیوه خراسانی، «شبستانی» نیز نامیده می‌شود.

خصوصیات شیوه معماری خراسانی:

- استفاده از مصالح بومی، ساده و ارزان قیمت مانند خشت خام و آجر

- طرح و نقشه بسیار ساده و پرهیز از ارتفاع زیاد

- شبستانی یا چهل ستونی

- دارای قوس‌های بیضی شکل و یا نیم دایره

- خالی از گچبری و تزئینات پرهزینه

در این دوره بناهای آتشکده‌ها با ایجاد تغییراتی به مسجد تبدیل شد، مانند «مسجد جامع بروجرد» که از تغییر دادن بنای یک آتشکده چهارطاقی ایجاد شد.

مهم ترین بناهای ساخته شده به شیوه خراسانی:

- مسجد جامع فهرج یزد، قرن اول هجری. (قدیمیترین مسجد ایران)

- مسجد تاریخانه دامغان، قرن دوم هجری.

- اصل مسجد جامع اصفهان (طرح اولیه)، قرن دوم هجری.

- مسجد جامع ابرقو، قرن چهارم هجری.

- مسجد جامع نایین، قرن چهارم هجری.

- مسجد جامع اردستان، قرن پنجم هجری. (طرح اولیه). (گنبد و ایوان این مسجد، به شیوه رازی است).

- مسجد جامع نیریز، قرن پنجم هجری.

- مسجد جامع میبد.

مسجد تاریخانه دامغان، قرن دوم هجری

مسجد تاریخانه دامغان

تاری خانه، مسجدی متعلق به نیمه‌ی قرن دوم هجری و دومین مسجد شبستانی در تاریخ معماری اسلامی ایران است. این مسجد در جنوب شرقی دامغان، و بر روی یک آتشکده ساسانی ساخته شده است. «تاری» واژه‌ای ترکی به معنی «خدا»، و تاری خانه به معنای «خانه‌ی خدا» یا «مسجد» است. مناره‌ی مسجد از الحاقات بعدی و مربوط به دوره سلجوقی می‌باشد.

اولین مساجد ساخته شده در ایران

مسجد فهرج یزد، را یکی از اولین مساجد شبستانی دانسته‌اند که از بخش سرپوشیده در جانب قبله و حیاط مرکزی و ایوان جلوی آن وصفه‌هایی در اطراف تشکیل شده است این مسجد از اولین مساجد قرن اولیه هجری است. تاریخانه دامغان، دومین مسجد شبستانی است که نقشه‌ای مستطیل شکل با حیاط مرکزی مربع و شبستانی در جهت قبله و رواقهایی در اطراف دارد.

مسجد اولیه جامع نایین، را سومین مسجد مهم اولیه می‌دانند که آن را به قرن چهارم نسبت داده‌اند. مسجد اولیه جامع اصفهان، چهارمین مسجد شبستانی بود که مربوط به قرون اولیه اسلام است. برخی بر این عقیده‌اند که این مسجد نیز ابتدا طرح شبستانی داشته است. این مساجد به تقلید از «مسجد مدینه» ساخته می‌شدند، و به ایوان و گلدسته توجه نمی‌شده است، این مساجد شبستانی بعدها به مساجد یک ایوان و چهار ایوان تبدیل می‌شوند.

فلزکاری در صدر اسلام

آثار فلزکاری به دست آمده از سده‌های اول، ادامه شیوه‌های قدیمی در هنر فلزکاری را نشان می‌دهد. آثار این دوره بسیار شبیه آثار دوره ساسانیان است و دارای نقوش حیوانات، انسان و منظره شکار می‌باشد.

سفال در صدر اسلام

به دلیل منع کاربرد ظروف طلا و نقره، در این دوره توجه بسیاری به ظروف سفالی شده است. ظروف سفالی در این زمان به دو دسته: «ظروف لعابدار و ظروف بدون لعاب تقسیم میشوند. این سفال‌ها دارای نقوش تزئینی گیاهان، حیوانات، پرندگان و خط کوفی هستند. هنر سفالگری در دوره اسلامی، تحولی بسیار داشت و هنرمندان این دوران به مهارت زیادی دست یافتند.

«مقامات حریری» و «رسایل الاخوان الصفا» از کتاب‌های مهم مکتب بغداد هستند و کتاب «مفیدالخاص» نوشته زکریای رازی و از کتاب‌های مهم مکتب سلجوقی می‌باشد.